

Gál Katalin

Területrendezés és regionális fejlesztés

Recenzió

Benedek József: *Amenjarea teritoriului și dezvoltarea regională.*
(*Területrendezés és regionális fejlesztés*). (Cluj, 2004, Presa Universitara Clujeana,
311, ISBN 973 610 202 5) című könyvéről.

Igen érdekes és ugyanakkor hiánypótló interdiszciplináris (tan)könyvben rendszerezte Benedek József a területrendezés és területfejlesztés kérdésköre alá tartozó elméleti és gyakorlati tudnivalókat – igen következetesen. A szemlézett kötet három fő fejezetből áll: az első a területrendezés és területfejlesztés elméleti és konceptuális alapjait tárgyalja, a második az országos szintű területrendezés kérdéskörét járja körbe, a harmadik pedig a regionális szintű területrendezéshez és a regionális fejlesztéshez kapcsolódó ismereteket sorakoztatja fel.

Az első fejezet nagy erénye, hogy a definíciós körképen túl vaskos elméleti áttekintést is nyújt. A fogalmi tisztázás arra irányul, hogy mit jelent e diszciplína értelmezésében a területrendezés, az ehhez kapcsolódó politika, a tér, a térbeliség, a földrajzi tér, a régió, a regionalizálás, valamint a gazdasági tér. Az interdiszciplinaritás már itt tetten érhető, hiszen nem meghatározások egymásutánisága nyomán tisztázódnak a konceptuális keretek, hanem a pontos meghatározás mindig az adott gazdasági, társadalmi és ideológiai kontextusba ágyazott. A tér leírásánál a szerző kitér a klasszikus földrajzi megközelítésekre, majd az abszolút tér fogalmának bevezetésével az ide kapcsolódó filozófiai vonatkozások is helyet kapnak, ezt követően a modern földrajzi koncepciókat korszakolja. Fontos ez a szisztematikus leírás, hiszen Benedek elmondása szerint a humánföldrajz s egyáltalán a földrajz térfelfogása – a Leibnitz bevezette relatív tér koncepciója nyomán – nem a dolgok közötti ortogonális, hanem a centrális-periférikus viszonyokra épít. Ennek köszönhetően pedig a tér a különböző intézményekbe szerveződött egyének szervezett cselekedeteinek eredménye. *A térbeli lokalizáció* című alfejezetben a szerző a térbeli relációk modelljét rajzolja meg, melynek nyomán érthetővé válnak a térbeli lokalizációs és szerveződési folyamatok. Az olvasó arra kap választ, hogy egy adott jogi és területrendezési közeg a rendelkezésre álló gazdasági, társadalmi, természeti, szállítási stb. struktúra, a különböző lokalizációs faktorok (például munkaerő, tőke, technológia, nyersanyagellátottság, természeti erőforrások minősége stb.), valamint a külső aktorok (például az Európai Unió regionális politikája, a Világbank) befolyása és követelményrendszere függvényében hogyan szerveződik koherens rendszeré.

A földrajzi tér szerveződési elveinek bemutatását követően a térbeliség kérdéskörét járja be a szerző, a centrum-periféria koncepció mentén mutatva azt be. Ezt követi a tér regionalizására vonatkozó információk felsorakoztatása: a régió fogalmának tisztázását követően regionalizációs módozatokat ír körül. A régió alkotóelemeit is bemutatva, újabb modellel mintegy summázza az eddigieket: megrajzolja a társadalom térbeli szerveződését. Ezt követően már nem nehéz

megértenünk a bemutatásra kerülő régiótípusokat, valamint az ezek közötti és ezeken belüli mozgásokat. Ez utóbbiakat rendkívül didaktikusan, modell segítségével is ábrázolja a szerző.

A fogalmi tisztázást a különféle idevágó elméletek áttekintése, rendszerezése követi. Lokalizációs, valamint a gazdasági növekedésre és regionális fejlődésre vonatkozó elméletek csoportjait határolja el. A klasszikus elméletek csoportjából J. H. von Thünen, A. Lösch és A. Weber elméleteit emeli ki: mindenik esetben bemutatja az elméletalkotónak e diszciplínához tartozó alapművét, a lokalizációs elmélete lényegét és a használt alapfogalmakat. A klasszikusok emberképe szerint az ember a piaci feltételekről informált, az alternatívák mérlegelésének, valamint a ráfordított erő minimalizálásának és a haszon maximalizálásának képességével felruházott racionális lény. A behaviorista paradigma lényege, hogy – mintegy az előbbi megközelítésre adott válaszként – a termelők és fogyasztók gazdasági viselkedésére épít, a lokalizáció behaviorista elemzése a külső feltételeknek a egyén inger-válasz sémája nyomán történő interiorizálódását, belsővé válását veszi alapul. A klasszikus elméletek homo oeconomicusát a behaviorista paradigmában a szükségleteit kielégítő ember képe váltotta fel.

Az új gazdasági földrajz a klasszikus deduktív-matematikai modellek újrafogalmazásának iskolapéldája. Krugman nyomán egy lehetséges választ kapunk az egyenlőtlen regionális fejlődés okaira. A klaszterelmélettel Michael E. Porter az országos- és lokális verseny mikroökonómiai elméletét fejlesztette ki, ahol a klaszterek versenyben lévő vállalatok, specializálódott szállítók, szolgáltatások, különféle iparágak és intézmények földrajzi koncentrációiként definiálódnak.

A gazdasági növekedés és regionális fejlődés alfejezetben a szerző először a regionális fejlődés külső és belső faktorait adja meg, ezeket pedig egy saját modellben összegzi. Ezen új fogalmak tisztázását követően az idevágó elméletek részletes bemutatása következik. A neoklasszikus elméletek arra az eszmére építenek, hogy a teljesítmény konstans, a piac tökéletes és a technológiai ismeretek közjavak, amelyek mindenki számára hozzáférhetőek. Az endogén gazdasági növekedés új elmélete az előbbi hiányosságaira adott válaszként a gazdasági növekedés modellezésébe integrálta a technológiai faktort, mintegy központi szerepet tulajdonítva annak. A poszt-keynesiánusi elmélet a keresletre, a befektetésre épít, ezeket tekintve meghatározónak a gazdasági növekedés és fejlődés szempontjából. Az export-elmélet a külföldi keresletre épít, ugyanis az export egy régióban kumulatív fejlődést generál. A polarizáció vagy függőség elmélete a klasszikusok továbbgondolásaként a fejlődési vagy növekedési pólusok fogalmára és a centrum-periféria fogalmakra egyaránt épít. Benedek a növekedési pólusok koncepciót F. Perroux, Jacques-Raoul Boudeville és José Ramón Lasuén nyomán mutatja be, a centrum-periféria modelleket pedig John Friedmann és Immanuel Wallerstein – globális rendszerek elmélete – alapján rajzolja meg. Az evolucionista-történeti elméletek a gazdasági és társadalmi fejlődést történeti kontextusban, a gazdasági, demográfiai, politikai és szocio-kulturális faktorok együttes hatásaként tárgyalják. A szabályozás elmélete a neoklasszikus és a strukturalista marxizmus kritikájaként megjelent gazdaság-politikai irányzat. Így ebben a részben kerül bemutatásra a fordizmus és posztfordizmus „történeti formációja”. Ezt követi a dinamikus fejlődéseméletek bemutatása: ezeken belül is a gazdaság ciklikus evolúciójának elméletei.

Az elméletek körülírásának eredményeképpen jut el az új regionalizmus fogalmához. E heterogén irányzat szerint a régió az innováció, a termelés, a gazdasági fejlődés, valamint az ehhez kapcsolódó politikák megfogalmazásának alapvető területi egységét képezi. A számos, az új regionalizmushoz tartozó tudományos csoportosulásból Benedek a kaliforniai és az olasz iskolát mutatja be. Az új regionalizmus kapcsán számos fogalom kerül előtérbe: új ipari terek (*spatiii*

industriale noi), rugalmas specializáció (*specializare flexibilă*), innovatív környezet (*mediu inovativ*) stb. A bemutatás erénye, hogy az új regionalizmus kritikáját is adja, miszerint ez az irányzat nem rendelkezik koherens elméleti és módszertani alapokkal, a használt alapfogalmak (például tanulás, hálózat, beágyazódás stb.) empirikus alapjai hiányosak, s az ezek közötti oksági viszony igazolása nem újdonság a diszciplínában. A következtetésekben a szerző összefoglalja a bemutatottakat – az összehasonlítás eredményét táblázatosan is megadja, amelyben a különböző elméleteket az interregionális különbségek és a regionális fejlesztés mechanizmusa tekintetében hasonlíthatjuk össze, így mintegy szintetizálva az eddigieket.

E fejezet utolsó része a területrendezés folyamatát írja le részletesen: a területrendezés „lépéseit”, szakaszait adja meg, majd a legfontosabb célkitűzéseket és princípiumokat, a legvégén pedig a területrendezés típusait. Mindenik esetben saját modellekkel teszi szemléletesebbé és érthetőbbé az elmondottakat, bemutatja a területrendezésre vonatkozó törvényesomagokat, védül pedig megrajzolja a területrendezés különböző típusainak ún. hierarchia-piramisát.

A második fejezet az országos szintű területrendezés idevágó kulcsfogalmait és problémáit hivatott bemutatni, valamint azokat a hazai, illetve külföldi intézményeket, amelyek működése a korábban megfogalmazott alapelvek, célok és feladatok gyakorlati megvalósítását célozza meg. A politikai-adminisztratív regionalizációnak és a tér gazdasági szerveződésének leírását követően a kötet két fontos országos tervet mutat be rendkívül részletesen: az Országos Fejlesztési Tervet (Planul Național de Dezvoltare, PND) és az Országos Területrendezési Tervet (Planul de Amenajare a Teritoriului Național, PATN). Először az államnak a területrendezésben betöltött szerepéről szól: ismételten találkozunk a terület politikai-adminisztratív regionalizációjának, valamint a tér gazdasági szerveződésének fogalmaival.

Ebben a fejezetben szembesülünk tulajdonképpen a globális intézkedéseken, megnevezéseken, politikákon túlmenően a Romániára vonatkozó regionális fejlesztési kérdésekkel a bemutatott tervek kapcsán. A problematikus romániai régiók tipologizálva komplex problémákkal rendelkező régiókat, nagyon szegény rurális régiókat, hanyatló ipari régiókat, bányászati régiókat, nagyon szennyezett régiókat és problematikus – degradálódott – területű régiókat különíthetünk el. A hátrányos helyzetű területek jellemzőit is megadja, továbbá hazai, régiók szerinti bontásban, térképes melléklettel szemlélteti is ezeket. Ezt követi a gazdasági növekedést mutató iparilag átszerveződő területek, majd külön alfejezetben az Országos Területrendezési Terv (PATN) fejlesztési területeinek részletes leírása. Ez utóbbihoz tartoznak a kommunikációs hálózatok, a vízhálózat, a védett területek, a települések hálózata és a természeti veszélyeknek kitett területek. Külön alfejezetet szentel a romániai rurális térségek fejlesztési koncepciójának: a fejlesztési korszakok leírását követően statisztikai adatokkal is alátámasztott prognózist nyújt a mezőgazdasági problémákra és a rurális fejlesztési kérdésekre vonatkozóan.

A harmadik fejezet a területrendezés regionális szintjét és a regionális fejlesztés kérdéseit járja körül. A bevezetőben a társadalomtörténeti és gazdasági kontextust adja meg, majd a német, a brit és a francia területfejlesztési modellre tér ki. A Romániára vonatkozó alfejezet a politikai-adminisztratív tér leírását, Románia regionalizációját és az ide tartozó módszertant tartalmazza. A regionális fejlesztési terv keretében az általános struktúra bemutatásán túl SWOT analízist is találunk Romániára vonatkozóan, ezután az Általános Közlemény (Memoriu General) részletes bemutatása következik. E dokumentum külön elemzi a fejlesztési területeket, a gazdasági szférát szektoronként (mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, ipar, turizmus, munkaerőpiac, vállalatok, gazdasági fejlődés); a demográfiai elemzés tartalmazza a populáció leírását, ezt követi a

települések szférájának elemzése, majd a területi infrastruktúra (szállítás, kommunikációs hálózatok, vízhálózat, csatornázás, technikai ellátottság), valamint a környezet rehabilitációjának, védelmének és konzerválásának bemutatása.

A legrészletesebb alfejezetet a különféle fejlesztési stratégiák bemutatása teszi ki. Ezek a következők: az integrálás-leválasztás stratégiája (*strategia integrării/strategia decuplării*), amely a régiók közötti fejlesztési különbségek csökkentését célozza; a funkcionálisan kiegyensúlyozott terek/a munka területi-funkcionális felosztásának stratégiája, amely a régiók gazdasági szektorainak specializálódását promoválja; a növekedési központok stratégiája (*strategia centrelor de creștere*), amely az urbánus régiók csökkentését célozza; a keresletre alapozó regionális stratégia (*strategia regională bazată pe cerere*), amely a belső, régióbeli erőforrások értékesítését foglalja magába; a kínálatra alapozó regionális stratégia (*strategia bazată pe ofertă*), amely az előbbtől eltérően a regionális struktúra szolgáltatotta külső fejlesztési lehetőségekre alapoz; a strukturális képzettség adaptációjának stratégiája (*strategia adaptării structurale calificată*), amely az intézmények hatékonyságát, és versenyképességét veszi alapul; és végül az endogén regionális fejlesztési stratégia (*strategia dezvoltării regionale endogene*), amely a periférikus régiók endogén fejlődési lehetőségeinek erősítését helyezi előtérbe. A szerző a didaktikus bemutatás érdekében ismételt táblázatosan összegzi a felsorolt és bemutatott stratégiákat. A különféle stratégiák gyakorlati megvalósításának példázására az ír modellt, valamint a németországi Ruhr-vidék, a franciaországi Nord-Pas de Calais és a nagy-britanniai West Midlands régiók fejlesztési stratégiáit mutatja be. A záró alfejezet az Európai Unió és a régiófejlesztés kapcsolatát tárgyalja. Először rövid történeti áttekintést olvashatunk, majd az Európai Unió régiófejlesztési intézményes keretét mutatja be, ezt követi az Európai Unió regionális struktúrájának naprakész leírása. A regionális fejlesztési politikáknak szánt alfejezet az Európai Unió belüli regionális különbségekről, a közösségi regionális politikák gazdasági költségvetéséről, a strukturális alapok reformjáról, a regionális politikák alapelveiről és a támogatások céljairól egyaránt szól.

A következőkben a szerző ismételt kiemeli a területrendezés regionális megvalósításainak fontosságát, eddigi és várható előnyeit.

Összegzésként elmondható: hiánypótló kötetről van szó, amely széleskörű olvasóközönséget lát el. Didaktikai szempontoknak eleget tevő, interdiszciplináris, tudományos, ugyanakkor hozzáférhető és szemléletes. A szociológusok számára is hiánypótló, hiszen a városzociológia iránt érdeklődők számára is szakirodalomként könyvelhető el. Nagy erénye a kötetnek, hogy korszakokban elhelyezve, gazdasági-társadalmi kontextusba ágyazottan mutatja be az elméleteket, intézményeket, stratégiákat, módszereket, terveket, valamint részletesen kitér a romániai társadalmi térre: nem csupán bemutatja azt, hanem az alkalmazásokat is leírja.